Tradiţie gastronomică şi simbol culinar în literatura lui Ion Creangă

Rotaru ANDREEA (BULIGA)
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava

Abstract: Most of Ion Creangă's texts abound in references to food, gourmands, revelers and culinary customs. This was enough evidence for some critics to consider that the author pleaded for celebrating life and friendship. In the present paper we aim to demonstrate that his references to our Romanian gastronomic tradition and the whole range of culinary delights and artifacts mentioned in his autofictional novel and fantastic tales play multiple discursive and symbolic functions.
Keywords: *gastronomy, symbol, tradition, memories, gourmet*.

Motto: „Rafinamentul gastronomic presupus de o atare erudiţie culinară se bizuie pe o justă degradare în scara civilizaţiei. O cât mai mare apropiere de starea de natură, o prefacere cît mai simplă a alimentelor, asta constituie finețea".
(George Călinescu)

Interferenţa spaţiului literar şi a culturii gastronomice a început să prezinte un interes din ce în ce mai accentuat, bucurându-se în ultima vreme de atenţia exclusivă a criticii literare, dispusă să acorde discursului culinar un palier distinct, prin recunoaşterea faptului că bucătăria reprezintă un tip de „limbaj" ce reflectă în mod semnificativ factorii identitari ai unei societăți. Atenţia sporită se poate explica şi prin aceea că inserarea gastronimicului poate introduce în textul literar informații suplimentare, oferind indicii prețioase, deschizând, în unele situații, noi piste de interpretate. Urmând traiectul sugerat de aceste piste, pot fi scoase la iveală aspecte neluate în seamă până în acel moment.

Inserţia discursului culinar în textul literar a fost abordată de către cercetătorii ce s-au dedicat studierii acestui domeniu dintr-o dublă perspectivă: pe de o parte subiectul a fost tratat din perspectivă biografică, vizând evenimente şi consemnări din viețile autorilor, mărturii care se regăsesc în jurnale, confesiuni sau opere biografice, însă toate acestea stau adesea sub semnul anecdoticului şi, implicit, al superficialului, vizând în general amănunte biografice cu iz de cancan;

BDD-A27726 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:17 UTC)

veridicitatea acestor mărturii este îndoielnică, putând fi distorsionată atât de trecerea timpului, cât şi de subiectivismul celui ce le dezvăluie. Cea de-a doua abordare vizează opera literară, considerată mai profundă, mai ştiinţifică, constituind un teren de cercetate extrem de ofertant, mai ales în cazul autorilor recunoscuţi ca redutabili gurmanzi. Dacă literatura universală însumează un număr considerabil de pagini care descriu festinuri culinare impresionante, putem constata că nici literatura română nu duce lipsă de astfel de pagini pline de savoare, ce ne lasă gura apă. Unul dintre aceşti autori este Ion Creangă, a cărui întreagă creaţie pare o adevărată pledoarie pentru „celebrarea frenetică a vieţii" [Krizsanovszki, 2010:112], „scrierile abundă în pofticioşi şi petrecăreţi" [Krizsanovszki, 2010:112], iar pretextele pentru mese îmbelşugate se găsesc din plin. Afinităţile de mare gurmand ale scriitorului reies atât din **operele biografice** dedicate marelui povestitor, cât şi din **romanul autoficţional** *Amintiri din copilărie*, dar mai ales din **basme** şi **poveşti**. Motivul pentru care considerăm importantă abordarea creaţiei lui Creangă din perspectivă gastronomică este acela că tema găseşte teren fertil în toată creaţia marelui clasic, care, aşezată sub lupa unei atente cercetări şi analizată exclusiv din perspectiva discursului culinar, poate căpăta semnificaţii variate, în grile diferite de lectură. De asemenea, se poate observa că rolul pe care îl ocupă hrana este semnificativ şi, raportat la numărul de pagini pe care îl însumează creaţia humuleşteanului, care este relativ redus, putem constata că discursul culinar ocupă o bună parte din economia textului. Felul în care simbolurile culinare participă la construirea discursul literar relevă atitudinea pe care autorul însuşi o adoptă în raport cu lumea. Cotidianul, concretul, ascund adevăruri profunde, conturând un tablou din care se relevă spectacolul lumii rurale ce se ghidează după legi milenare. Registrul culinar este purtător *sine qua non* al unor „principii de gândire şi de reprezentare ancestrale ale unei clase, cea ţărănească" [Savin, 2012:123], ale cărei rădăcini sunt puternic înfipte în timp. Bucatele „etalate" în textele marelui povestitor sunt mărturii elocvente ale traiului simplu pe care îl duc personajele, eroii trăiesc în perfectă armonie cu natura, neatinşi de duhul pervertitor al civilizaţiei. Dacă este să dăm credit spuselor lui Geoge Călinescu, rafinamentul gastronomic nu este un câştig al progresului, ci dimpotrivă. Acesta susţine că „rafinamentul gastronomic presupus de o atare erudiţie culinară se bizuie pe o justă degradare în scara civilizaţiei. O cât mai mare apropiere de starea de natură, o prefacere cît mai simplă a alimentelor, asta constituie fineţea." [Călinescu, 2001:173] Prin urmare, cu cât omul îşi păstrează nealterată structura primordială, cu atât reuşeşte să primească recunoaşterea „titlului" de erudiţie.

Creangă, deşi la curent cu moda aperitivelor cu iz exotic vehiculate în epocă, alege (conştient) să mănânce după datina străbună, iar existenţa sa citadină nu reuşeşte să-i pervertească gusturile în materie de gastronomie, atrăgându-şi adesea şicanele cunoscuţilor (Iacob Negruzzi), care îl tachinau, numindu-l „popa Smântână". Un argument în plus în ceea ce priveşte înverşunarea scriitorului de a nu-şi schimba modul de viaţă de dragul tendinţelor, este şi afirmaţia lui Vladimir Streinu care susţine în lucrarea de referinţă *Clasicii noştri* că marele povestitor este *„un ţăran îndărătnic, care înţelesese să-şi contruiască şi în Ţicăul Iaşilor un mic univers*

BDD-A27726 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:17 UTC)

humuleştean" [Streinu, 2008:235]. Preluând această idee, am putea afirma că inclusiv Tinca Vartic, „ţiitoarea", este o reeditare a figurii materne. Tinca este, după mărturiile contemporanilor lui Creangă, o femeie supusă, harnică, bucătăreasă destoinică, care nu iese din cuvântul povestitorului. Ea constituie sursa fericirii universului casnic din care nu lipsesc niciodată plăcintele, alivencile sau sarmalele. Un contemporan al lui Creangă povestea că acesta „nu mânca la o masă mai puţin de o găină friptă pe ţiglă de lemn tăvăliă în mujdei de usturoi, o oală de găluşte cu păsat de meiu împănat cu bucăţi de slănină, iar la urmă o strachină vârfuită de plăcintă poale-n brâu… ca băutură se mulţumea cu o cofiţă de vin amestecat cu apă." [Călinescu, 1973:132] Această mărturie a fost preluată de majoritatea autorilor de **biografii** dedicate lui Creangă, inclusiv de George Călinescu. Altădată, cu ocazia nunţii fiului său Constantin, se spune că ar fi înspăimântat pe toţi invitaţii cu apetitul ieşit din comun; trăgându-şi aproape farfuria cu crapul cel mare îl dă gata în totalitate. Nu ştim dacă întreaga mitologie creată pe baza apetitului neobişnuit al scriitorului a fost probată sau dacă există şi multă exagerare în ceea ce s-a declarat, însă ceea ce putem afirma, fără doar şi poate, este faptul că marele nostru clasic a fost un împătimit gurmand, ale cărui gusturi tradiţionale nu au suferit modificări majore pe întreg parcursul vieţii, construindu-şi o „faimă de Flămânzilă" veritabil. Deşi a trăit o îndelungată perioadă din viaţă la oraş, el nu a preluat prea mult de la „*fârlifuşii de pe la târguri, crescuţi în bumbac*" [Călinescu, 1973:131]. Rămânând fidel unui anumit conservatorism gastronomic, cu rădăcini adânc înfipte în lumea satului de pe malul Ozanei, Creangă se plasează în cotradirecţia confraţilor săi literaţi, cu care începe să aibă preocupări adiacente. Dacă la Caragiale şi la Sadoveanu personajele caută compania celorlalţi, iar aperitivele sunt mai degrabă preambuluri pentru discuţii pe teme politice, filosofice şi sociale, la Creangă masa nu implică niciun fel de protocol, iar omul mănâncă de cele mai multe ori în singurătate, îndeplinind o necesitate şi doar arareori un capriciu.

Dacă în operele biografice aflăm picanterii despre apetitul vorace al humuleşteanului, în textele literare putem constata o atitudine uşor diferită în raport cu hrana. Creangă îşi construieşte discursul culinar în funcţie de context. Putem identifica, prin urmare, trei perspective distincte de abordare a tărâmului gastronomic. Pe de o parte, hrana are rol de a satisface **necesităţile fiziologice**, din care protocolul lipseşte cu desăvârşire, alteori se vădeşte ca **manifestare a instinctualităţii** şi a **primitivismului** atât de caracteristice personajelor lui Creangă. În *Amintiri din copilărie* hrana apare ca **act ritualic cu valoare de simbol**, iar în acest caz putem vorbi mai degrabă de simbol culinar-consecinţă, decât de simbol culinar-unealtă. Ceea ce au în comun personajele, indiferent de categoria din care fac parte, este primitivismul, instinctul nelăsând loc niciunei manifestări care să implice rafinamentul culinar. În *Amintiri din copilărie* alimentaţia apare ca act ritualic subsidiar, cu valoare de simbol şi, în pofida faptului că autorul nu operează cu simboluri decât ca instrumente de reconstituire a vieţii cotidiene sau ca preambul pentru umorul său savuros (cum este cazul „colăceilor unşi cu miere de la Patruzeci de sfinţi" sau a „colivei cu miez de nucă" [Creangă, 1983:176], simboluri introduse în discuţie de Ştefan a Petrii doar pentru a ironiza „fanatismul" religios al

BDD-A27726 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:17 UTC)

Smarandei), ele contribuie într-o mare măsură la redarea „culorii locale" despre care vorbea Jean Boutiere [Streinu, 2008:227]. Deşi la Creangă nu putem vorbi de simbol culinar *stricto sensu*, el este inserat în text aproape organic, prin reconstituirea figurii materne, care gravitează în jurul arhetipurilor, ritualurilor, obiceiurilor şi cutumelor strămoşeşti. Povestitorul nu oferă acestor evenimente, atât de prezente în viaţa satului tradiţional, o însemnătate aparte, prezentându-le mai degrabă ca decor al banalului cotidian. Transmiterea şi cultivarea valorilor conduc organic la întocmirea unui index al trăsăturilor identitare, în cazul de faţă cele culinare, creionându-se, prin inserarea lor în text, o frescă socială a satului tradiţional românesc din a doua jumătate a secolului XIX. Prin urmare, dacă ar fi să luăm drept mărturie spusele lui Ştefan a Petrii, putem cu uşurinţă să ne formăm o părere orientativă despre ce însemna să fii om cu stare în Humuleştiul copilăriei lui Creangă; liniştea unui bun gospodar era garantată dacă erau asigurate „lemnele de trunchi", dacă slănina şi făina se aflau „în pod de-a volna", dacă „brânza în putină" era din belşug, iar „curechiul din poloboc" [Creangă, 1983:175] era pe săturate. Iată, deci, o reprezentare iconică sumară a cămarei Smarandei, din mâinile căreia ieşeau bunătăţile cărora adultul Creangă le va purta o vie nostalgie.

Obiceiul tăiatului porcului capătă în *Amintiri din copilărie* valenţe ludice şi pare mai degrabă o practică profană, copilul (dar nici adultul) nefiind pătruns de atmosfera sărbătorească, mult mai interest fiind de felul în care va valorifica partea ce i se cuvine din porc. Prin urmare, sacrificarea la Creangă nu are nimic în comun cu actul sacrificial, încărcat cu o puternică valoare simbolică, de consolidare a legăturilor dintre om şi divinitate. Iată, deci, cum ne descrie povestitorul acest obicei strămoşesc, care nu apare în text pentru a reflecta importanţa pe care orânduiala strămoşească o conferă, ci pentru a descrie simple realităţi:

> „La Crăciun, când tăia tata porcul, şi-l pârlea, şi-l opărea, şi-l învelea iute cu paie, de-l înăduşa, ca să se poată rade mai frumos, eu încălecam pe porc deasupra paielor şi făceam un chef de mii de lei, ştiind că mie are să-mi dea coada porcului s-o frig şi beşica s-o umplu cu grăunţe, s-o umflu şi s-o zurăiesc după ce s-a usca". [Creangă, 1983:177]

Pâinea sau colacul marchează evenimente importante din existenţa satului tradiţional românesc, fiind plasată în contexte ceremoniale dintre cele mai diverse. În opera autoficţională *Amintiri din copilărie* aflăm că părintele Ioan, aducând copiilor la şcoală „colaci şi pitaci din biserică, a împărţit la fiecare, de i-a îmblânzit şi treaba mergea strună". Chiar dacă autorul nu insistă asupra acestor relatări, se pot deduce cu uşurinţă „culisele", relevându-ni-se clar preocuparea intensă a societăţii tradiţionale humuleştene pentru respectarea credinţelor strămoşeşti, iar textele lui Creangă, chiar dacă nu explicit, constituie o mărturie în acest sens. În postul Crăciunului aflăm că preotul era întâmpinat cu bucate de sec: *„bob fiert, găluşte, turte cu julfă şi vărzare*", dar Creangă nu pare atins nici de această dată de evlavie, aşa cum s-ar cuveni momentului, conchizând tranşant, dar cu umor, în stilul său caracteristic, că nu erau rele nici acestea,

BDD-A27726 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:17 UTC)

„vorba ceea: De plăcinte râde gura, de vărzare , şi mai tare". [Creangă, 1983:160]

Pentru el sărbătorile constituie mai degrabă nişte referenţi temporali care-l ajută să-şi ordoneze amintirile, iar pentru copilul de odinioară prilej de a savura bunătăţi inaccesibile peste an.

În aceeaşi sferă tematică, a săvârşirii unui ceremonial repetitiv, ermetic, se înscrie şi hramul bisericii, despre care Creangă pomeneşte în trecere, dar tot în contextul discursului gastronomic:

> „Praznicul ţinea câte o săptămână încheiată, şi numai să fi avut pântece unde să pui coliva şi bucatele, atât de multe erau. Şi dascăli, şi popi, şi vlădici şi de tot soiul de oameni, din toate părţile, se adunau la hramul bisericei din Humuleşti, şi toţi ieşeau mulţumiţi. Ba şi pe la casele oamenilor se ospătau o mulţime de străini." [Creangă, 1983:160]

„Crăciunul sătulul", aşa cum este supranumită de povestitor această sărbătoare, este prilej de reverii gastronomice aproape sinonime cu delirul pentru greu încercaţii de foame seminarişti. Aceştia visau la *„costiţe de porc afumate, chişte de buft umplut, trandafiri usturoiaţi şi slănină de cea subţire, făcute de casă, tăiate la un loc, fripte bine în tigaie şi cu mămăliguţă caldă, se duc unse pe gât."* [Creangă, 1983:211] Reveriilor acestora li se opune realitatea proviziilor teologilor care era complet distinctă şi se reducea la *„patru-cinci ulcioare de oloi, trei-patru saci de făină de păpuşoi, câteva oci de peşte sărat, perje uscate, fasole, mazăre, bob, sare şi lemne pentru câteva săptămâni."* [Creangă, 1983:210] Aspiranţii la popie receptează lumea prin prisma realităţii propriului stomac, ochii hulpavi consemnează cu lăcomie fiecare reprezentare gastronomică ce li se oferă privirii: „*Într-un colţ al odăiei, câteva merţe de fasole; în altul , sămânţă de cânepă; în al treilea , o movilă de mere domneşti şi pere de Rădăşeni, care trăiesc până pe după Paşti; în al patrulea, mazere şi bob, despărţite prin o scândură lată, iar alături, nişte bostani turceşti; într-o putină, pere uscate şi dulci ca smochinele."* [Creangă, 1983:210] Ochiul flămând găseşte apetisante chiar şi alimentele care nu sunt preparate şi care, în condiţii normale, nu sunt purtătoare de sugestii gustative, olfactive, cum ar fi cânepa, mazărea şi bobul, sau bostanii turceşti. Ele devin sugestive din punct de vedere culinar doar atunci când sunt trecute prin probele fanteziei, de care seminariştii nu duc lipsă, ceea ce ne poate determina să afirmăm că imaginar, ei transformă alimentele brute în meniuri savuroase, gătindu-le cu mintea. Privaţiunile culinare la care sunt supuşi tinerii seminarişti printre străini puteau fi îndurate cu stoicism doarcu gândul la privilegiile ulterioare pe care statutul de preot le va aduce, prezentate de moş Vasile, tatăl lui Ion Mogorogea: „la mese şedeţi în capul cinstei şi mâncaţi tot plăcinte şi găini fripte." Foamea, această necesitate primară de care omul aproape că nici nu se sinchiseşte atunci când nu o cunoaşte, poate să deformeze realităţi, percepţii, pentru că, după cum susţine Dostoievski „pe lume nu există nimic mai rău decât foamea şi nimic mai convingător şi mai mulţumitor decât

BDD-A27726 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:17 UTC)

pâinea." [Dostoievski, 2011:426] În *Amintiri* apare frecvent acest motiv, copilul se plânge în repetate rânduri că îi este foame („Mamă, bate-mă, ucide-mă, spânzură-mă, fă ce ştii cu mine; numai dă-mi ceva de mâncare, că mor de foame!"), smântâneşte oalele pe ascuns, merge la furat cireşe la mătuşa Mărioara pentru a gusta din cireşele abia date în pârg şi multe alte situaţii asemenea.

Pe timpul holerei din 1848, cînd înmormântările erau extrem de frecvente, Nică trece cu mortul şi însoţeşte cortegiul până la biserică, întorcându-se acasă cu *„sânul încărcat de covrigi, mere turture, nuci poleite, roşcove şi smochine din pomul mortului, de se încruceau mama şi tata când mă vedeau cu dânsele"* [Creangă, 1983:162]. În această relatare avem o reprezentare *in nuce* a lăcomiei adultului de mai târziu, trăsătură definitorie pentru autorul *Poveştii lui Harap-Alb*, trăsătură asupra căreia vom stărui în cele ce urmează, ea constituind la Creangă aproape o marcă auctorială. La o analiză atentă a textelor putem observa că simbolurile culinare îndeplinesc **funcţii** distincte, în raport cu contextul în care sunt utilizate. Prima şi cel mai frecvent întâlnită este funcţia cu rol de **declanşare a umorului**. Sugestiv în acest sens este episodul în care Nică Oşlobanu, fiind ascultat la lecţii, se ridică, iar mişcarea aceasta scoate la iveală un urs mare, care îi cade din sân şi se rostogoleşte în mijlocul sălii de clasă. Ursul acesta, aşa cum aveam să aflăm nu era *„unul din cei pe care-i joacă ursarii, ci unul de mămăligă, umplut cu brânză, rotund, prăjit pe jăratic, de pus drept inimă, când ţi-e foame."* [Creangă, 1983:197] Este, fără îndoială, lesne de presupus efectul pe care păţania ursului buclucaş l-a produs asupra clasei, dar mai ales asupra „împricinatului", pe care autorul nu-l prea are la inimă pentru că era un mare mâncău: „mânca cât şaptesprezece" din bucatele pe care aceştia le pregăteau în comun, iar autorul nu pregetă nicio ocazie să îl taxeze. De un tratament similar are parte şi tatăl acestuia pe care îl numeşte „al dracului venetic şi ceapcân de popă". [Creangă, 1983:178]

Discursul culinar îndeplineşte totodată şi rol de **activare a memoriei afective**; din spatele descrierilor minuţios executate se pot zări ochii nostalgici ai povestitorului, care în textele sale nu etalează simple bucate, ci sentimente, stări, emoţii. Eugen Simion spunea că „plăcintele cu poalele-n brâu" constituie pentru Ion Creangă „simbolul reveriei sale culinare". Ducând mai departe această afirmaţie, putem susţine că plăcinta este madlena proustiană a humuleşteanului. Invocarea plăcintelor şi alivencilor mamei activează involuntar aduceri aminte, dovadă clară că memoria afectivă este în mod categoric legată de cea gustativă. Asemeni madlenei lui Proust, plăcinta nu este doar un preparat culinar, ci devine un simbol cu rol de catalizator al emoţiilor, depozitar al amintirilor copilăriei. În romanul lui Proust *În căutarea timpului pierdut* o prăjitură banală înmuiată în ceai declanşează mecanismul deschiderii sipetului cu amintiri ale copilăriei. La Creangă tonul este mai reţinut, sunt mai rare momentele de efuziune sentimentală, binecunoscut fiind felu-i jovial de a trata viaţa. Există totuşi pasaje din care reiese nostalgia paradisului pierdut: *„Hai mai bine despre copilărie să povestim, căci ea este veselă şi nevinovată şi drept vorbind, acesta-i adevărul."* [Creangă, 1983:174] Dar, aşa cum s-a spus, „umorul şi jovialitatea limbută" nu sunt manifestări ale unui optimism superficial, ci mai degrabă nostalgie disimulată. [Manolescu, 1966:7-15]

BDD-A27726 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:17 UTC)

Deşi la Creangă hrana apare în general ca o manifestare a instinctualităţii, există situaţii, mai izolate ce-i drept, în care simbolul culinar are rolul de a aduce oamenii aproape, constituind un prilej de comunicare, de interrelaţionare socială. Supus unei altfel de optici, simbolul culinar îndeplineşte cu certitudine şi o **funcţie socială**. Întâlnim în texte manifestări care implică participarea comunităţii cu diferite ocazii, la praznice, la hramul bisericii, de sărbători, sau pur şi simplu ca o practică uzuală în familie: „*Şi a doua zi, marţi, taman în ziua de lăsatul secului de postul Sân Petrului, făcând mama un cuptor zdravăn de alivenci şi plăcinte cu poalele-n brâu, şi pârpâlind nişte pui tineri la frigare şi apoi tăvălindu-i prin unt, pe la prânzul cel mic, cheamă pe mătuşa Măriuca lui moş Andrei la noi."* [Creangă, 1983:187] Şi într-un alt context, aceeaşi idee: „*Şi mama, Dumnezeu s-o ierte, strașnic se mai bucura când se aflau oaspeţi la casa noastră şi avea prilej să-şi împartă pâinea cu dânşii."* [Creangă, 1983:160] O altă funcţie care poate fi atribuită registrului culinar cu care operează povestitorul (în mod involuntar) este aceea de **reconstrucţie arhitectonică a lumii satului tradiţional moldovenesc** din vremea marelui povestitor. O situaţie aparte întâlnim în povestirea *Cinci pâni* pâinea are rol de unitate de măsură pentru împărţirea dreptăţii, judecătorul utilizând-o drept **instrument al actului justiţiar**. Dincolo de morala evidentă pe care textul o transmite, este importantă analogia evidentă cu parabola biblică a celor cinci pâini şi a celor doi peşti. Prin intermediul pâinii se stabileşte calitatea umană a personajelor, iar rezultatul este unul consemnat de înţelepciunea populară, nemulţumitului fiindu-i luat, în final, darul. Dacă, în general, la Creangă felul în care este inserat discursul culinar permite identificarea unor atare „clasificări", putem observa totuşi că există şi manifestări atipice, care nu se înscriu în niciunul dintre aceste „tipare", pe care le vom prezenta în cele ce urmează. Se poate constata cu uşurinţă faptul că în textele marelui clasic personajele mănâncă cu o lăcomie instinctivă cantităţi considerabile de mâncare. Există însă şi cazuri în care masa nu reprezintă decât o **formalitate**. Stan Păţitul mănâncă, „apoi pleacă la treburile sale", iar bucatele sunt minimale, rezumându-se la „strămoşeasca mămăligă" [Streinu, 2008:136]. O altă situaţie în care masa personajului este una inedită pentru personajele lui Creangă, unde hrana capătă valenţe spirituale, este prezentată în *Povestea porcului*. Fata de împărat, făcându-se vinovată de păcatul neascultării părinteşti, pleacă să-şi caute bărbatul pentru a se elibera de blestem, iar călătoria devine un pelerinaj de tipul celui religios; putem constata că aici nu poa fi vorba de o călătorie iniţiatică propriu-zisă. În timpul „pelerinajului" fata primeşte de la Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri şi Sfânta Duminică (instrumente ale Provinenţei) drept hrană pentru drum „câte un corn de prescură şi un păhăruţ de vin", însemne ale cuminecăturii. **Hrana frugală** are rol purificator pentru tânăra plecată să-şi izbăvească păcatele, pentru a rupe blestemul şi pentru a putea da naştere pruncului pe care îl poartă în pântece.

Tot o situaţie atipică întâlnim şi în *Povestea unui om leneş* unde satul acţionează despotic, condamnând pe leneş la pedeapsa capitală prin spânzurare ca urmare a faptului că nu reuşeşte să se înscrie în parametrii convenţiilor sociale general admise. Nu ni se oferă însă şi punctul de vedere al osânditului. Singurul prilej cu care leneşul comunică şi se comunică este întrebarea pe care o pune

BDD-A27726 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:17 UTC)

potenţialei salvatoare în final, întrebare care pare să îndreptăţească verdictul sătenilor. Leneşul refuză chiar şi eventualitatea unei vieţi facile, lipsite de grija procurării hranei. Posmagii oferiţi, deşi ar fi putut să constituie un motiv suficient pentru a se agăţa de viaţă cu ultimele puteri, sunt refuzaţi cu vehemenţă. Hrana este în această situaţie o **ademenire** a cărei izbândă este dată drept sigură, oferindu-i-se „un hambar plin cu posmagi". O interpretare literală, facilă nu este tocmai adecvată creaţiei lui Creangă, unde fiecare text duce cu sine o morală, fiecare întâmplare are un tâlc al ei. De aceea am putea fi înclinaţi să admitem că boala de care suferă leneşul nu e chiar lene în sensul propriu al cuvântului, ci mai degrabă o formă de oblomovism. Informaţiile pe care autorul ni le furnizează cu privire la personaj sunt sumare, aproape inexistente, aşa că am putea proiecta asupra leneşului un portet moral de tip schopenhauerian. Privită din acest unghi, povestea devine o dramă a individului care refuză viaţa, considerând-o inutilă în contextul certitudinii de a fi iremediabil învins de către aceasta, perspectivă susţinută şi prin afirmaţia osânditului: *„Trageţi mai bine tot înainte. Ce mai atâta grijă pentru astă pustie de gură!"*. Leneşul ar putea fi omul de prisos al lui Dostoievski. Dacă un scenariu de acest tip ar fi sustenabil, admiţând calitatea de fiinţă superioară a osânditului, care respinge viaţa şi toate conexiunile cu aceasta, considerând-o inutilă, singura chestiune care clatină această ipoteză este întrebarea din final, despre calitatea posmagilor, care îndreptăţeşte o interpretare *ad litteram* a textului.

O abordare distinctă a modului în care sunt inserate elementele culinare întâlnim şi în *Povestea lui Stan Păţitul* unde dracul Chirică este pedepsit de Scaraoschi şi osândit să slujească lui Stan timp de trei ani pentru că, înfometat, a mâncat un boţ de mămăligă rece „îmbrânzită" găsit în pădure, lăsat de Stan. Acestuia îi prisosise şi îl lasase cu gând că va prinde bine altcuiva, în schimbul unui „bogdaproste". Cu alte cuvinte, îmbucătura găsită purta însemnul binecuvântării divine, care intră în relaţie de incompatibilitate cu statutul său de exponent al maleficului şi acesta este adevăratul motiv care-i atrage osânda, având de-a face cu o situaţie singulară, răul fiind angajat în slujba binelui.

Ceea ce poate fi remarcat în scrierile marelui „povestariu"este faptul că se găteşte mai mult decât se mănâncă, iar atunci când personajele se aşează la masă, se descătuşează pofte greu de înfrânat. În povestea „*Povestea capra cu trei iezi*" capra se comportă ca o gospodină veritabilă, desprinsă parcă din ramele peisajului rural al Humuleştiului lui Creangă. Ea *„îşi pune poalele-n brâu, îşi suflecă mânicele, aţâţă focul şi se-apucă de făcut bucate. Face ea sarmale, face plachie, face alivenci, face pască cu smântână şi cu ou şi fel şi fel de bucate."* [Creangă, 1983:22] După ce termină de gătit, pleacă să invite pe lup la masă. Între lup şi capră se duce o adevărată luptă, un război psihologic, din care ambii se dovedesc experţi în arta disimulării; capra reuşeşte, în pofida puternicei aversiuni pe care o resimte, să-şi păstreze cumpătul şi, salvând aparenţele, îl atrage pe adversar cu meşteşug în cursa pregătită,

> „răstoarnă apoi sarmalele în strachină şi i le pune înainte. Atunci lupul nostru începe a mânca hâlpov; şi gogâlţ, gogâlţ, îi mergeau sarmalele întregi pe gât.

BDD-A27726 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:17 UTC)

– Dumnezeu să ierte pe cei răposaţi, cumătră, că bune sarmale ai mai făcut!" [Creangă, 1983:24]

Analizând ultima frază, putem observa că structura „că bune sarmale ai mai făcut", deşi este introdusă prin conjuncţia subordonatoare „că", specifică subordonării cauzale, se află în relaţie conflictuală semantic cu propoziţia anterioară. Lupul, deşi adoptă un discurs potrivit situaţiei în care se află, respectând protocolul, se trădează o dată în plus prin exclamaţia din final. Povestitorul intenţionează parcă să ni-l prezinte într-o lumină şi mai nefavorabilă, atribuindu-i această replică ca o culme a ipocriziei şi a aviditătţii pe care singur şi le demască. Lupul cade pradă propriei lăcomii, înghite bucatele întregi, iar apetitul nefiresc este redat prin interjecţiile, mai mult decât semnificative „gogâlţ!, gogâlţ!"

Aşa cum desigur am putut remarca, atunci când ni se aduce în prim-plan un „meniu", euforia gastronomică este evidentă, autorul nu se zgârceşte la detalii şi ne oferă imaginea unui festin culinar complet, menit să mulţumească şi pe cei mai împătimiţi gurmanzi. Este şi cazul poveştii *Soacra cu trei nurori* unde generozitatea bucatelor este direct proporţională cu implicarea afectivă. Proaspăt purtătoare a statutului de soacră, bătrâna începe să pună casa în bună orânduire şi după ce îşi dezvăluie planurile gospodăreşti, îşi arată intenţia de a găti o *„plachie cu costiţe de porc de cele afumate, din pod, şi, Doamne, bine vom mânca!"* Această descătuşare emoţională din final, prin utilizarea verbului cu formă de plural, la o lectură superficială ne-ar putea induce în eroare, sugerându-ne ideea unui habitat familial idilic, în care nora este parte integrantă. Urmărind felul în care se construieşte discursul, situaţia se limpezeşte şi deducem că plachia este destinată doar soacrei şi fiilor, iar nora va trebui să se mulţumească cu *„o ceapă, un usturoi ş-o bucată de mămăligă rece din poliţă"* [Creangă, 1983:10]. Şi, pentru a înlătura orice dubiu, soacra adaugă că „*lapte, brânză, unt şi ouă de-am pute sclipui să ducem în târg, ca să facem ceva parale; căci casa s-a mai îngreuiat cu un mâncău şi eu nu vreau să-mi pierd comândul."* [Creangă, 1983:10] Zgârceniei soacrei îi iese în întâmpinare riposta tinerelor neveste, care, reunite, nesocotesc în întregime cuvântul bătrânei şi se răzvrătesc, recuperând într-un singur ospăţ vitregiile la care fuseseră supuse.

„Nu trece nici un ceas la mijloc, ş-un cuptor de plăcinte, câţiva pui pârpâliţi în frigare şi prăjiţi în unt, o străchinoaie de brânză cu smântână şi mămăliguţă erau gata."

– Hai, fetelor, mâncaţi bine şi pe Domnul lăudaţi, că eu mă răpăd în cramă s-aduc şi un cofăel de vin, ca să meargă plăcintele aceste mai bine pe gât." [Creangă, 1983:12-13]

Şi după ce căpătară şi mai mult curaj încep să cânte , denigrând pe cea care le era „mamă de scoarţă" („Soacră, soacră, poamă acră!").

În *Povestea lui Harap-Alb* cele cinci pesonaje fabuloase întruchipează vicii umane absolutizate. Aceste făpturi „de spăriet", „pocitanii" cum le mai numeşte autorul, sunt izolate la periferia societăţii, Harap-Alb întâlnindu-le „*la poale de codru*",

BDD-A27726 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:17 UTC)

alungaţi de viciile lor departe de lumea civilizată. Singura şansă de „reabilitare socială" o reprezintă angajarea forţelor lor neobişnuite în slujba binelui. Flămânzilă şi Setilă reprezintă culmi ale lăcomiei omeneşti, reuşind să dea gata la un singur ospăţ *„12 harabale cu pâne, 12 ialoviţe fripte şi 12 buţi pline cu vin de cel hrănit, de care, cum bei câte oleacă, pe loc ţi se taie picioarele, îţi steclesc ochii în cap, ţi se încleie limba în gură şi începi a bolborosi turceşte, fără să ştii bechiu macar"… „Şi atunci unde nu începe Flămânzilă a cărăbăni deodată în gură câte o haraba de pâne şi câte o ialoviţă întreagă, şi răpede mi ţi le-a înfulecat şi le-a forfăcat, de parcă n-au mai fost. Iară Setilă, dând fundurile afară la câte o bute, horp! ţi-o sugea dintr-o singură sorbitură; şi, răpede-răpede, mi ţi le-a supt pe toate de-a rândul, de n-a mai rămas nici măcar picătură de vin pe doage."* [Creangă, 1983:120] Ceea ce putem constata aici este faptul că bucatele nu mai impresionează prin varietate, ci mai degrabă prin volumul mare al recipientelor: harabale (căruţe mari), ialoviţe (vite mari şi grase), buţile (butoaie mari). Euforia gastronomică de care clasicul literaturii române dă dovadă a fost asociată cu reveriile culinare ale lui Rabelais, iar aceste corespondenţe, odată stabilite, i-au determinat pe critici să îl compare pe Creangă cu scriitorul francez, ba mai mult, să declare că humuleşteanul este un „Rabelais moldav". Personajele ambilor autori au în comun această înclinaţie neobişnuită spre a devora cantităţi de mâncare şi de băutură urieşeşti, hiperbola fiind cuvânt de ordine atunci când se iniţiază pasaje descriptive ce au în prim-plan pe eroi. Chiar şi personaje care nu trădează iniţial înclinaţii gurmande, puse în ipostaza de a-şi verbaliza atitudinea în raport cu hrana, într-un context oarecare, se dovedesc la fel de dezarmate în faţa ispitelor culinare. Avem în vedere exemplul Spânului care, întrebat de împărat ce părere are despre salatele ce tocmai le fuseseră servite, spune că ar fi în stare să mănânce o „*haraba întreagă şi tot nu s-ar putea sătura*". Din spatele acestei afirmaţii transpare ecoul vocii auctoriale, Creangă se comunică pe sine, inconştient, prin intermediul personajelor şi proiectează asupra acestora atitudini proprii lui. Astfel, autorul vorbeşte de parcă nu ar crede posibil să existe cineva care să reziste tentaţiilor culinare. La masa împărătească Spânul mănâncă salate aduse din Grădina Ursului; întâlnim în acest caz pentru prima dată la Creangă (dacă nu chiar singura dată) nevoia de a poziţiona personajele într-o **atitudine selectă**, unde bucatele nu mai par desprinse direct din universul gastronomic humuleştean. Nemaiavând nimic în comun cu mesele ţărăneşti, avem aici inserată în premieră sugestia necesităţii unei abordări culinare diferite, rafinate, adecvate conjuncturii. Împăratul împreună cu comesenii servesc bucate alese, obţinute cu trudă şi care nu sunt accesibile vulgului.

Urmărind direcţia în care literatura momentului se înscrie, am putea crede că un subiect legat de literatura lui Creangă şi de viaţa marelui povestitor ar putea părea epuizat, steril şi desuet, nemaiavând puterea de a activa potenţe creatoare; se pare însă că personalitatea marelui clasic încă mai incită imaginaţia creatoare. Este şi cazul unui text scris de un autor ieşean, Radu Părpăuţă, intitulat *Cucoşul lui Ion Creangă* şi care relevă două trăsături definitorii ale humuleşteanului: umorul şi firea gurmandă. Din acest text aflăm că Ion Creangă avea un cocoş care se numea Fasolă, cocoş care „i-a slujit povestitorului drept prototip literar al cucoşului năzdrăvan din povestea *Punguţa cu doi bani*. În Vinerea Mare, făcându-i-se poftă de

BDD-A27726 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:17 UTC)

borş de cocoş îi spune Tincăi să taie pe Fasolă şi, în pofida ripostelor femeii, care îl numeşte „păgân", cocoşul este tăiat şi borşul gata. Cum stătea la masă, apare părintele Enăchescu, „coleg de întocmit manuale şcolare cu Ion Creangă" care îl întreabă*: „Da ce faci diacone? Te înfrupți în Săptămâna Patimilor Domnului?" „Eu mănânc Fasolă", zice povestitorul, continuând să înfulece și râzând pe sub musteți. „Cum fasole, când eu văd carne? – Ba-i Fasolă", râde iar humuleșteanul și îl lămurește pe Enăchescu în privința „fasolei". Numai că popa Enăchescu era cam cânos la inimă. A râs mânzește și pe urmă l-a pârât pe diacon la protopop."* [Părpăuță, 2014] Iată o ipostază inedită pentru povestitorul nostru, aceea de personaj central într-o lucrare literară, alta decât a sa, cu un umor viu şi veşnic actual, pentru că, indiferent de cât de semnificativi vor fi paşii evoluţiei literaturii, acest tip de umor nu va pieri cu desăvârşire niciodată.

În concluzie, fructificând toate informaţiile înmănunchiate mai sus, suntem îndreptăţiţi să afirmăm că lângă toate celelalte superlative care au fost atribuite lui Creangă de către înaintaşi de-a lungul timpului, s-ar cuveni să adăugăm unul în plus. El se alătură celor mai mari gurmanzi din literatura română, împărţind această inedită „reputaţie" doar cu Mihail Sadoveanu şi Păstorel Teodoreanu. Aşa cum am putut vedea, pofta legendară a marelui clasic reiese atât din povestirile contemporanilor, prin mărturiile ce se regăsesc în numeroasele biografii dedicate povestitorului, dar mai ales se deduce prin interacţiunea directă cu textul literar. Astfel, fragmentele în care Creangă descrie mese îmbelşugate nu sunt simple enumeraţii, ci pot constitui oricând un reţetar, inventariind bucatele care făceau cinste meselor oricărei gospodine din Moldova sfârşitului de secol XIX.

BIBLIOGRAFIE

Călinescu, George, 1973. *Ion Creangă. Viața și opera*, Editura Eminescu, Bucureşti

Creangă Ion, 1983. *Povestiri. Povești. Amintiri*, Editura Minerva, Bucureşti

Diaconu, Mircea A., 2002. *Ion Creangă. Nonconformism și gratuitate*, Editura Dacia, Cluj-Napoca

Dostoievski, F. M., 2011. *Fraţii Karamazov*, vol I, Editura Adevărul, Bucureşti

Furtună, Dumitru, 1996. *Cuvinte și mărturii despre Ion Creangă*, Editura Junimea, Iaşi

Krizsanovszki, Izabella, 2010. *Fascinația enogastronomică în literatura română*, Editura Tipo Moldova, Iaşi

Manolescu, Nicolae, 1966. *Lecturi infidele*, Editura pentru Literatură, Bucureşti

Părpăuţă, Radu, 2014. *Cucoşul lui Ion Creangă*, (19.05.2014) http://atelier.liternet.ro/articol/14457/Radu-Parpauta/Cucosul-lui-Ion-Creanga.html

Proust, Marcel, 1968. *În căutarea timpului pierdut*, Editura pentru literatură, Bucureşti

Rabelais, Francois, 1968. *Gargantua și Pantagruel*, Editura Tineretului

Savin, Petronela, 2012. *Universul din lingură, Despre terminologia alimentară românească,* Editura Institutul European

Simion, Eugen, 2013. *Ion Creangă. Cruzimile unui moralist jovial*, Editura Princeps Multimedia, Iaşi

Streinu, Vladimir, 2008. *Clasicii noştri*, Editura Ideea Europeană, Bucureşti

BDD-A27726 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:17 UTC)